

ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ВРАЖЕНЬ У КРАЇНАХ СВІТУ ТА В УКРАЇНІ

©2024 ЯСТРЕМСЬКА О. О.

УДК 338+339.9
JEL: D46; E27; F29; O11

Ястремська О. О. Економічні умови розвитку економіки вражень у країнах світу та в Україні

У статті досліджено основні економічні умови використання та розвитку економіки вражень у країнах світу на основі динаміки офіційних значень статистичних показників за 2018–2022 рр.: ВВП на душу населення, за яким здійснено кластеризацію країн і виявлено кластери з низьким (в який потрапила Україна), середнім і високим значенням цього показника; відношення обсягів торгівлі (суми експорту та імпорту) до ВВП; обсягу прямих іноземних інвестицій та рівня безробіття. За результатами аналізу зроблено висновок про те, що в розвинених країнах економіка вражень для свого розвитку має більш сприятливі умови, в Україні ж вона є необхідною моделлю для повоєнного відтворення соціально-економічних відносин, але умови її розвитку є ускладненими. З огляду на наведені тренди метою статті є виявлення основних економічних умов розвитку економіки вражень у країнах світу й в Україні та формування пропозицій з її поширення для підвищення активності діяльності підприємств у формуванні доданої вартості та прибутку для поліпшення якості життя населення в повоєнний період. Економіка вражень розвивається в разі наявності достатнього рівня конкуренції між виробниками за прийняття рішень про купівлю продукції на їх користь. Тому у статті проаналізовано індекс глобальної конкурентоспроможності країн за 2022 та 2023 рр. і виявлено низьке місце України за цим показником, яке можна підвищити на основі розроблення інституціональних заходів з підвищення конкурентоспроможності виробників. Розглянуто особливості формування позитивних вражень і зроблено висновки про необхідність підвищення їх цінності в ціні продукції. Основними висновками статті є такі. Сучасний етап розвитку світової економічної системи характеризується появою нових моделей економічних відносин, що пов'язано із глобалізацією економічних потоків, більш легким входженням на зарубіжні ринки. Однією з перспективних моделей економічних відносин є економіка вражень. Розвинені країни світу мають більш потужний потенціал для розвитку економіки вражень, при цьому вони і більше потребують її розвитку через загострення конкуренції між національними виробниками. В Україні соціально-економічна ситуація до війни була достатньо сприятливою для розвитку економіки вражень, проте поступалася розвиненим країнам світу. Внаслідок війни ситуація значно погіршилася, тому в період повоєнного відновлення одним із загальнонаціональних пріоритетів має стати розбудова економіки вражень як найбільш привабливої моделі для активізації економічних і соціальних відносин, інноваційного розвитку, підвищення якості життя населення.

Ключові слова: економіка вражень, ВВП на душу населення, відношення обсягів торгівлі до ВВП, обсяг прямих іноземних інвестицій, рівень безробіття, конкуренція, конкурентоспроможність, емоції, враження, повоєнний період відновлення, додана вартість, прибуток, якість життя населення.

Рис.: 3. Табл.: 5. Бібл.: 16.

Ястремська Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнесу, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: iastremska.o@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1865-0282>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57221952427>

UDC 338+339.9
JEL: D46; E27; F29; O11

Iastremska O. O. Economic Conditions for the Development of the Economy of Impressions in the Countries of the World and in Ukraine

The article examines the main economic conditions for the use and development of the economy of impressions in the countries of the world on the basis of the dynamics of official values of statistical indicators for 2018–2022: GDP per capita, according to which clustering of countries is carried out and clusters with low (in which Ukraine has fallen), medium and high values of this indicator are identified; the ratio of trade volumes (the amount of exports and imports) to GDP; the volume of foreign direct investment, and the unemployment rate. Based on the results of the analysis, it is concluded that in developed countries the economy of impressions has more favorable conditions for its development, while in Ukraine it is a necessary model for the post-war reproduction of socioeconomic relations, though the conditions for its development are complicated. Taking into account the above trends, the aim of the article is to identify the main economic conditions for the development of the economy of impressions in the countries of the world and in Ukraine and to formulate proposals for its spread in order to increase the activity of enterprises in the formation of added value and profit to improve the quality of life of the population in the post-war period. The economy of impressions develops when there is a sufficient level of competition between producers to make decisions about the purchase of products in their favor. Therefore, the article analyzes the index of global competitiveness of countries for 2022 and 2023, identifying the low place of Ukraine in this indicator, which can be increased on the basis of the development of institutional measures to improve the competitiveness of producers. The features of the formation of positive impressions are considered and conclusions are made about the need to increase their value in the price of products. The main conclusions of the article are as follows. The current stage of development of the world economic system is characterized by the emergence of new models of economic relations, which is associated with the globalization of economic flows, easier entry into foreign markets. One of the perspective models of world economic relations is the economy of impressions. The developed countries of the world have a more powerful potential for the development of the economy of impressions, while they need its development more due to the intensification of competition between national producers. In Ukraine, the socioeconomic situation before the war was quite favorable for the development of the economy of impressions, but still it was inferior to the developed countries of the world. As a result of the ongoing war, the situation has deteriorated significantly, therefore, in the period of post-war recovery, one of the national priorities should be the development of the economy of impressions as the most attractive model for intensifying economic and social relations, innovative development, and improving the quality of life of the population.

Keywords: economy of impressions, GDP per capita, ratio of trade volumes to GDP, volume of foreign direct investment, unemployment rate, competition, competitiveness, emotions, impressions, post-war recovery period, value added, profit, quality of life of the population.

Fig.: 3. Tabl.: 5. Bibl.: 16.

Iastremska Olesia O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Business, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: iastremska.o@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1865-0282>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57221952427>

Складні економічні взаємозв'язки між країнами світу в умовах євроінтеграції, глобалізації, посилення конкуренції та воєнних дій зумовлюють існування об'єктивної необхідності пошуку та розвитку нових моделей економічного розвитку. Однією з таких моделей є економіка вражень, яка здатна забезпечити практичне застосування нових поглядів на виробництво, споживання та сприйняття продукції та послуг, які виробляють і надають суб'єкти господарювання. Така модель ґрунтується на переміщенні акцентів з економічних ресурсів, які поступово дешевшатимуть порівняно з іншими складовими собівартості, на додану вартість, яку здатні сформувати враження й емоції від володіння та споживання продукції та використання послуг. Саме враження поступово стають тим додатковим ресурсом, який забезпечує конкурентоспроможність продукції та підприємств і сприяє зростанню прибутків більш значними темпами. Тому увага до економіки вражень поступово зростає в розвинених країнах. В Україні вона стане вкрай необхідною в умовах повоєнного відновлення для забезпечення активізації інноваційного розвитку підприємств та підвищення якості життя населення.

Дослідження економіки вражень розпочалися із 70-х років минулого століття та продовжують нарощуватися. Серед останніх публікацій доцільно виділити дослідження [5–9; 14]. Варто зазначити, що автори досліджують не окремі випадки прояву економіки вражень, а розглядають її як сукупність креативних індустрій. Так, Дж. О'Коннор (*J. O'Connor*) [9] підкреслює масштабність розповсюдження і використання економіки вражень та її перспективність і практичну цінність. Слід виділити пропозиції Т. Острікової [14], яка достатньо детально висвітлила шість перспективних моделей розвитку світової економіки та потенціал їх розвитку, серед яких виділила економіку вражень як одну з найбільш імовірних для подальшого використання. Проте в наявних дослідженнях не проводились порівняння доцільності використання економіки вражень у різних країнах світу та їх готовність до використання її переваг. Тому в цьому контексті проведені автором даної статті дослідження є актуальними.

Мета статті полягає у виявленні основних економічних умов розвитку економіки вражень у країнах світу й в Україні та формуванні пропозицій з її поширення для підвищення активності діяльності підприємств у формуванні доданої вартості та прибутку для поліпшення якості життя населення в повоєнний період.

Особливості діяльності вітчизняних підприємств наразі залежать від перебігу бойових дій. Через війну українська економіка за 2022 р. втратила 29,1% у цінах попереднього року [1]. Протягом 2023 р. спостерігалось певне поліпшення соціально-економічних показників, що характеризують розвиток національної економіки. Наприклад, у жовтні 2023 р. Світовий банк поліпшив прогноз зростання ВВП України у 2023 р. до 3,5%, при тому, що на початку року прогнозувалося падіння цього показника. На покращення прогнозу вплинули такі фактори, як: стабілізація електропостачання; збільшення розміру державних витрат; надання допомоги від інших країн; більший, ніж очікувалося, врожай; підвищення впевненості бізнесу в позитивних результатах господарювання, що сприяла поступовому зростанню його активності [2]. У затвердженому бюджеті України на 2024 р. у частині макропрогнозування передбачено реальне зростання ВВП України на 4,6%, а інфляція – на рівні 9,7% [3].

Європейська Бізнес-Асоціація (ЕВА) оцінила вплив кардинальних змін умов діяльності виробничо-господарських структур мікроекономічного рівня, а саме, малих і середніх підприємств, фірм, корпорацій через бойові дії як негативні наслідки: 42% підприємств малого та середнього бізнесу повністю припинили працювати, тільки 17% представників великого та середнього бізнесу діяли в довоєнному режимі; 16% – обмежили географію своєї діяльності; 19% – закрили частину підприємств, офісів, торгових точок; 30% – не працювали взагалі [4].

Разом із тим, попри значні негативні наслідки впливу війни на соціально-економічні показники національної економіки, Україна досягла суттєвих успіхів у реалізації зовнішньої політики щодо при-

єднання до ЄС та НАТО. Імпульсом швидкого розгортання євроінтеграційних процесів в Україні стало політичне рішення надати їй статус кандидата у члени ЄС у червні 2023 р. Ухвалення цього рішення мотивувало українське суспільство й органи державної влади до більш динамічного реформування економічних відносин і країни загалом, оскільки кожна країна – кандидат у члени ЄС має пройти достатньо складний шлях приєднання. Доцільно відокремити такі етапи активізації євроінтеграційних процесів, ураховуючи нелінійність трендів їх розгортання в часі та соціально-економічному просторі.

Перший етап: розбудова державних інституцій шляхом ухвалення законів, регламентних постанов, правил тощо, а також створення організацій та установ, що забезпечують функціонування держави та суспільства на соціально-правових гуманітарних засадах. Таке інституційне забезпечення прискорить трансформацію економіки України задля її подальшого сталого розвитку як члена європейської спільноти з дотриманням загальних цінностей рівності, свободи, соціальної справедливості, верховенства права, забезпечення права людини на добробут, охорону здоров'я, освіту, працю тощо.

Другий етап: початок перемовин з країнами ЄС і визначення основних правових та організаційно-економічних засад, принципів, положень, умов та обмежень, які у своїй сукупності стосуються різних сфер соціально-економічного розвитку України та ЄС загалом, у тому числі на рівні окремих видів економічної діяльності. На цьому етапі доцільно дослідити та розробити різні сценарії розвитку країни після вступу до ЄС, насамперед дослідити зміни у формуванні бюджету ЄС, аграрній, промисловій, регіональній політиці тощо.

У процесі перемовин України з кожною країною – членом ЄС мають вирішуватися конкретні проблеми, що належать до виробничої, логістичної, інноваційно-інвестиційної, фінансово-кредитної площин діяльності українських підприємств. Другий етап, як більш складний, триваліший за часом і більш масштабний за кількістю завдань та учасників перемовин, є особливо важливим для українських виробників товарів та послуг. Саме на ньому мають бути сформовані, обговорені й узгоджені порядок, умови та вимоги, що регламентують входження вітчизняних виробників на європейські ринки. Дотримання цих умов і вимог сприятиме перманентному підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств та успішному функціонуванню на європейських ринках.

В умовах бойових дій багато видів економічної діяльності підпадає під категорію особливо ризикованих. Суттєво трансформується зовнішнє

середовище та підвищується ризикогенність факторів як окремих виробничо-господарських систем, так і загалом економічного, соціального та політичного розвитку країни. Водночас багатоаспектність переговорного процесу також продукує чимало нових ризиків. Усе це передбачає необхідність коригування та вдосконалення стратегування розвитку підприємств з урахуванням новітніх тенденцій і посилення впливу ризиків.

У. Бек (*U. Beck*) у роботі [5], характеризуючи «світове суспільство ризику», виділяє так звані ризики нового типу, що не піддаються контролю та корекції. В Україні ризики нового типу мають широкий спектр походження та сили впливу. Вони продукують важко передбачувані результати діяльності підприємств. Отже, управлінські рішення, спрямовані на зменшення негативного впливу таких ризиків, побічно можуть спровокувати зростання загального рівня ризикогенності в суспільстві.

В Україні наразі моделі та методи управління, що були ефективними в умовах SPOD-світу (стабільного, очікуваного, простого та визначеного), потребують трансформації за більшістю напрямів. Усе це актуалізує проблематику трансформації та розбудови нового методологічного забезпечення управління розвитком підприємств в умовах приєднання України до ЄС. Дослідження таких проблем пов'язані з глобальним переходом суспільства від моделі SPOD-світу до моделей:

- ★ VUCA (з такими характеристиками, як мінливість, невідомість, запутаність, неясність);
- ★ BANI (ламкість, крихкість, слабкість, занепокоєння, тривога, нелінійність, незбагненність, незрозумілість);
- ★ DEST (безладдя, хаос, егоцентричність, замовчування інформації, турбулентність) [6].

Зазначені моделі визначають кардинальні зміни зовнішнього середовища функціонування українських підприємств і мають суттєвий вплив на їх внутрішнє середовище. Такі зміни продукують занепокоєння щодо можливостей успішно визначити та реалізувати на практиці релевантні цілі набуття та підтримки на відповідному рівні конкурентоспроможності підприємств для забезпечення їх розвитку. Метою проектування та виконання цих завдань, передусім, має розглядатися підтримка на певному рівні ефективності виробничо-збутової діяльності та запобігання банкрутства, вірогідність якого суттєво зростає в умовах заострення конкурентної боротьби у глобалізованій світовій економіці, тренди динаміки якої відображають структурні перетворення.

У світовій економіці має місце посилення взаємозв'язків та взаємопроникнення структурних зрушень, що відбуваються в різних країнах. У країнах – членах ЄС ці процеси також мають широкі масштаби. Структурні зрушення в економіці України мають ендогенну та екзогенну природу свого походження. Їх можна охарактеризувати як зміни в економічній системі країни, що відображається трансформацією наявних раніше взаємозв'язків між елементами цієї системи.

Ще до початку вторгнення РФ українські вчені визначали наявність в Україні структурної кризи, тобто стара структура національного господарства була не в змозі задовольняти нові потреби суспільства та не відповідала сучасним умовам залучення інновацій, інвестицій та новітніх технологій виробництва та просування продукції. Очевидно, що без подолання структурної кризи забезпечити підвищення конкурентоспроможності підприємств не є можливим.

Отже, на другому етапі євроінтеграції, при проведенні перемовин з країнами – членами ЄС, доцільно також враховувати, яким чином затверджені умови та обмеження будуть впливати на загальний процес структурної перебудови економіки України, з'ясовувати й оцінювати ступінь і напрями структурних перетворень економіки України та країн ЄС, а також визначити, якою мірою ця структурна перебудова буде відповідати тенденціям розбудови в Україні постіндустріальної економіки нового типу.

У країнах ЄС та інших розвинених країнах із переходом до постіндустріальної економіки структурні зрушення пов'язані зі зростанням питомої ваги сфери послуг у ВВП, зокрема з розбудовою економіки вражень («economy of impressions»). У роботі К. Скорік зазначається, що протягом останніх сорока років промисловість ЄС зазнала докорінних трансформацій, пов'язаних з такими чинниками, як:

- ✦ перенесення виробництв до інших країн світу;
- ✦ вироблення концепції нової промислової політики ЄС, яка зорієнтовує виробників на екологічність і цифровізацію економіки, дотримання обмежень негативного впливу на клімат;
- ✦ накопичення проблем у промисловості ЄС, що полягають у відставанні від США та Японії за інноваційним розвитком, певному зниженні конкурентоспроможності окремих видів економічної діяльності, існуванні демографічних проблем, втрат лідерських позицій у сфері електроніки тощо [7].

Отже, структурні зрушення в економіці та формування її нових моделей, економіки нового типу є об'єктивним процесом. Г. Башнянин вважає, що «...свідченням сформованості посттоварних систем є різке зростання у виробництві, реалізації і споживанні ВВП частин, по-перше, благ інтелектуально-духовного порядку (наукових ідей, наукових розробок, технічних, конструкторських і технологічних розробок, художньої та духовної продукції); по-друге, послуг матеріального і духовного характеру» [8, с. 92].

Структурні перетворення, що спостерігаються в країнах, які мають постіндустріальну модель економіки, притаманні новітній парадигмі соціально-гуманітарного розвитку підприємств.

Розвиток підприємництва за різними видами економічної діяльності, пов'язаними з економікою вражень, має своїм підґрунтям зростання виробництва товарів (послуг) які:

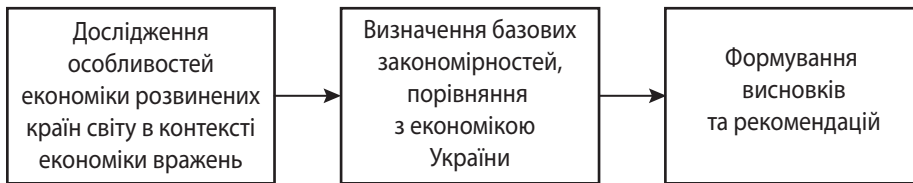
- ✦ мають специфічні джерела продукування економічної вигоди виробником;
- ✦ мають певні особливості споживання. Дж. О'Коннор (*J. O'Connor*) вважає, що така продукція є новою, у споживачів відсутні первинні знання про неї або досвід її споживання, тому споживча цінність визначається змістом, якого продукція набуває в соціальних мережах конкретного споживача [9];
- ✦ задовольняють індивідуальні потреби споживача у відчуттях і враженнях відповідно до їх власної оцінки корисності та задоволення.

Таким чином, теоретичне забезпечення розвитку підприємств в умовах розбудови економіки вражень і прискорення євроінтеграції передбачає дослідження сучасних соціально-економічних процесів, що відбуваються в країнах світу та Україні за декількома напрямками (*рис. 1*).

Відповідно до *рис. 1* перший блок передбачає дослідження тих суттєвих рис і закономірностей, що визначають сучасний етап розвитку економічних систем розвинених країн світу.

У провідних країнах світу розвиток економіки вражень із залученням технології креативних індустрій, індустрії вражень наразі створив умови для виділення їх в окрему модель інноваційного розвитку світової економіки загалом. Основними показниками, що характеризують модель економіки, можна визначити: ВВП на душу населення; розвиток торгівлі (відношення торгівлі (суми експорту та імпорту товарів і послуг) до ВВП); прямі іноземні інвестиції; рівень безробіття населення.

У *табл. 1* наведено дані щодо динаміки ВВП на душу населення за окремими країнами світу на основі наявної офіційної відкритої статистики, яка існує на даний момент.

Рис. 1. Логіка дослідження особливостей розвитку підприємств в умовах розбудови економіки вражень і прискорення євроінтеграції

Джерело: авторська розробка.

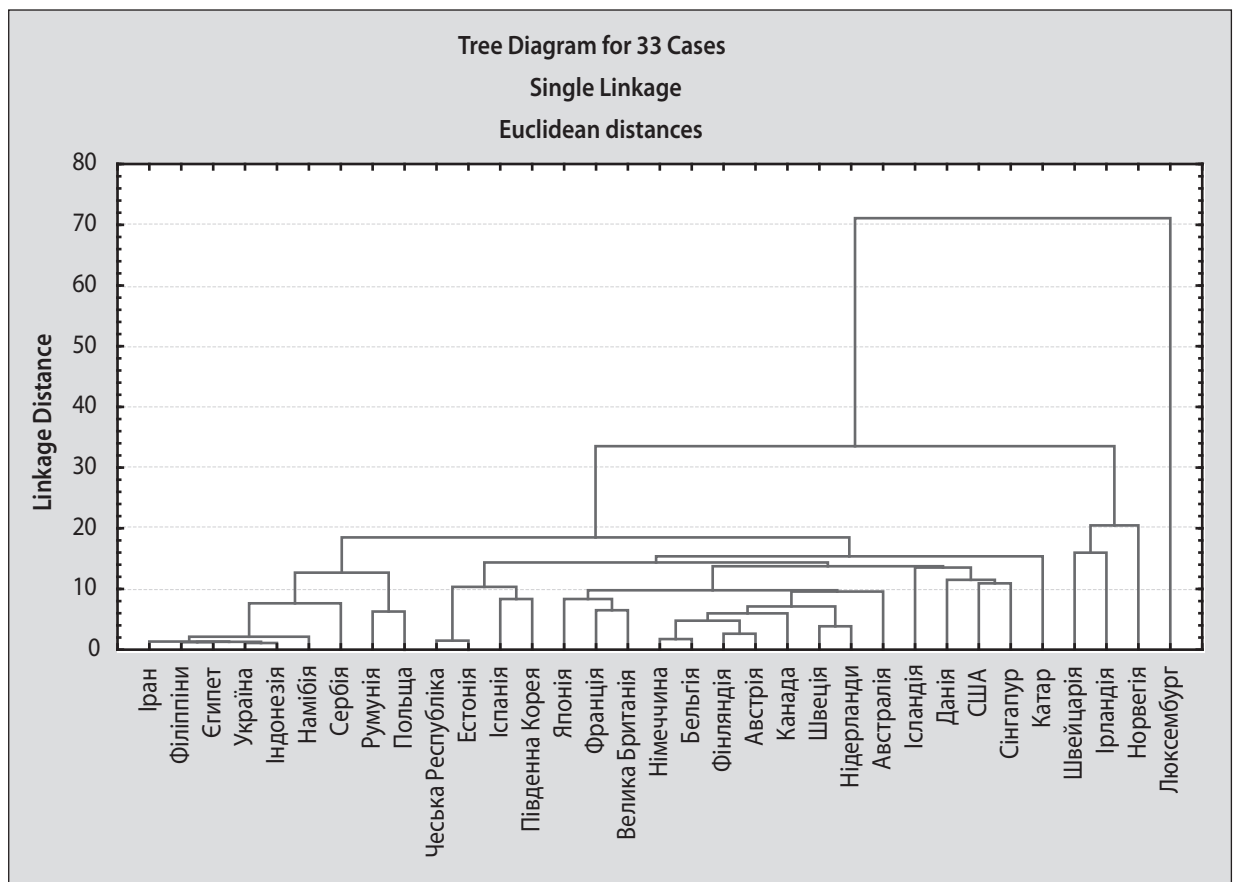
Таким чином, Люксембург у 2018–2022 рр. був стабільним лідером серед інших країн світу за розміром ВВП на душу населення. До країн, що мають високі значення цього показника, в досліджуваному періоді належали також Норвегія, Ірландія, Швейцарія, Катар, Сінгапур, США, Ісландія, Данія, Австралія, Нідерланди, Швеція, Канада, Австрія та ін. Україна мала ВВП на душу населення нижче середнього за сукупністю проаналізованих країн світу та поступалася деяким біднішим країнам (Іран, Єгипет, Філіппіни, Нігерія, Пакистан, Марокко та ін.).

На *рис. 2* наведено результати кластеризації методом Уорда наведених країн світу за показником ВВП на душу населення в досліджуваному періоді.

Входження країн у кластери наведено в *табл. 2*.

Як свідчать результати кластеризації (див. *рис. 2*, *табл. 2*), Україна потрапила до третього кластера, якому притаманний низький рівень економічного розвитку порівняно з іншими. Загалом високий рівень добробуту населення, який можна вважати підґрунтям для формування економіки вражень, досягнутий у тих країнах світу, які традиційно ідентифікуються як ті, що мають розвинену систему економіки.

Наразі Україна, за класифікацією ООН, належить до країн, що розвиваються, тому однозначного висновку щодо існування усталених передумов для розвитку економіки вражень за стійкими соціально-економічними результатами господарювання загалом, зробити складно. При цьому ситуація значно загострилася внаслідок війни. Проте, якщо

Рис. 2. Кластеризація країн світу за ВВП на душу населення, здійснена з використанням ПП STATISTICA 12.0

Динаміка ВВП на душу населення у 2018–2022 рр., тис. дол. на 1 особу

Країна	Рік									
	2022	Ранг	2021	Ранг	2020	Ранг	2019	Ранг	2018	Ранг
Люксембург	126,43	1	133,59	1	117,37	1	112,62	1	116,79	1
Норвегія	106,15	2	90,655	4	68,34	4	76,431	4	82,793	3
Ірландія	104,04	3	100,17	2	85,42	3	80,927	3	79,25	4
Швейцарія	92,101	4	91,992	3	85,656	2	84,122	2	85,217	2
Катар	88,046	5	66,838	9	52,316	10	62,827	8	66,264	7
Сінгапур	82,808	6	77,71	5	61,274	6	66,07	6	66,837	6
США	76,399	7	70,219	6	63,529	5	65,12	7	62,823	8
Ісландія	72,903	8	68,594	7	58,814	8	68,403	5	74,452	5
Данія	66,983	9	68,008	8	60,915	7	59,593	9	61,592	9
Австралія	64,491	10	60,445	11	51,722	12	54,941	10	57,207	10
Нідерланди	55,985	11	57,708	12	52,163	11	52,476	11	53,045	12
Швеція	55,873	12	61,143	10	52,838	9	51,939	12	54,589	11
Канада	54,966	13	52,359	15	43,35	17	46,374	17	46,548	17
Австрія	52,131	14	53,638	13	48,809	14	50,07	13	51,467	13
Фінляндія	50,537	15	53,49	14	49,17	13	48,63	14	49,988	14
Бельгія	49,583	16	51,268	16	45,518	16	46,642	16	47,545	16
Німеччина	48,432	17	51,204	17	46,773	15	46,794	15	47,939	15
Велика Британія	45,85	18	46,586	18	40,318	18	42,747	18	43,306	18
Франція	40,964	19	43,659	19	39,055	20	40,495	19	41,558	19
Японія	33,815	20	39,827	20	39,987	19	40,416	20	39,751	20
Південна Корея	32,255	21	34,998	21	31,721	21	31,902	21	33,437	21
Іспанія	29,35	22	30,104	22	26,96	22	29,582	22	30,38	22
Естонія	28,333	23	27,944	23	23,595	23	23,424	24	23,166	24
Чеська Республіка	27,638	24	26,823	24	22,993	24	23,665	23	23,424	23
Польща	18,321	25	18	25	15,817	25	15,7	25	15,505	25
Румунія	15,892	26	14,927	26	13,047	26	12,958	26	12,494	26
Сербія	9,394	27	9,23	27	7,734	27	7,417	27	7,252	27
Намібія	4,911	28	4,919	28	4,252	28	5,126	28	5,687	28
Індонезія	4,788	29	4,334	30	3,896	29	4,151	29	3,903	29
Україна	4,534	30	4,828	29	3,752	30	3,661	30	3,097	32
Іран	4,388	31	4,084	31	2,746	33	3,277	32	3,83	30
Єгипет	4,295	32	3,887	32	3,572	31	3,017	33	2,531	33
Філіппіни	3,499	33	3,461	33	3,224	32	3,414	31	3,195	31

Джерело: складено на основі даних [11].

обирати модель розвитку соціально-економічних відносин, які доцільно розвивати в Україні, економіка вражень є найбільш перспективною, оскільки дозволить формувати прагнення підприємств до саморозвитку на основі їх інноваційності та впливу на рішення про виробництво, започаткування партнерських відносин та усталеність співпраці для зростання доданої вартості та прибутку більш

швидкими темпами, ніж у класичній моделі розвитку економіки.

У табл. 3 наведено дані по деяких країнах світу за показником відношення суми експорту та імпорту до ВВП.

Згідно з даними табл. 3 у 2018–2022 рр. за показником відношення торгівлі (суми експорту та імпорту товарів і послуг) до ВВП серед усіх країн

Таблиця 2

Склад кластерів за країнами відповідно до ВВП на душу населення

Входження країн у кластери за рівнем показника ВВП на душу населення		
Кластер 1 (високий рівень)	Кластер 2 (середній рівень)	Кластер 3 (низький рівень)
Люксембург Норвегія Ірландія Швейцарія Катар Сінгапур США Ісландія	Данія Австралія Нідерланди Швеція Канада Австрія Фінляндія Бельгія Німеччина Велика Британія Франція Японія Південна Корея	Іспанія Естонія Чеська Республіка Польща Румунія Сербія Намібія Індонезія Україна Іран Єгипет Філіппіни

світу лідував Люксембург, а друге та третє місця стабільно займали Сінгапур та Ірландія. Це свідчить про те, що дані країни мають потужно розвинену сферу торгівлі, що сприятиме формуванню в них економіки вражень у процесі конкурентної боротьби за залучення споживачів Ранги, наведені у табл. 3, показують, що Україна займала низькі місця за досліджуваним показником і поступалася країнам, що мають більш розвинену економіку та більш потужну сферу торгівлі.

У табл. 4 наведено дані щодо прямих іноземних інвестицій за деякими країнами світу у 2018–2022 рр.

Дані табл. 4 свідчать, що динаміка прямих іноземних інвестицій за деякими країнами світу не є усталеною, передусім це стосується Швейцарії та Данії. Щодо України, можна зробити висновок, що обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку протягом досліджуваного періоду були не достатніми та відрізнялися від розвинених країн світу, що доцільно розглядати як несприятливий фактор для розвитку економіки вражень, оскільки недостатні обсяги інвестування не дозволяють виробляти інноваційну продукцію, яка була б спроможна сприяти формуванню стійких вражень у споживачів і партнерів для формування додаткових потоків доданої вартості та прибутку підприємств.

За рівнем безробіття країни світу також мали значні відмінності (табл. 5).

Як видно з табл. 5, у Чеській Республіці, Нідерландах, Норвегії, Німеччині та Польщі спостерігався стабільно низький рівень безробіття. В Україні даний показник у 2018–2021 рр. знаходився на рівні, нижче за середній у світі, але у 2022 р. відбулося його значне зростання внаслідок війни, що призвело до суттєвого погіршення позицій нашої країни в даному рейтингу. Безробіття населення знижує його доходи та купівельну спроможність, що є негативним чинником для формування економіки вражень.

У провідних країнах світу розвиток економіки вражень із залученням технологій креативних індустрій наразі створив умови для виділення її в окрему модель інноваційного розвитку світової економіки загалом.

За даними [14], обсяги виробництва галузей економіки вражень у світі оцінюються в 6,5 трлн дол., тобто вони мають гарні перспективи для подальшого розвитку.

Таблиця 3

Динаміка відношення торгівлі (суми експорту та імпорту товарів і послуг) до ВВП у 2018–2022 рр., %

Країна	Рік									
	2022	Ранг	2021	Ранг	2020	Ранг	2019	Ранг	2018	Ранг
Люксембург	384,48	1	388,12	1	365,22	1	377,84	1	362,42	1
Сінгапур	336,86	2	333,34	2	332,77	2	321,70	2	325,20	2
Ірландія	236,57	3	229,45	3	247,77	3	252,25	3	217,08	3
Бельгія	193,07	4	172,60	4	157,18	4	164,17	4	166,49	4
Нідерланди	175,85	5	155,86	5	146,46	5	155,27	5	158,82	5
Польща	122,32	6	112,45	6	100,32	6	102,69	6	103,45	6
Австрія	120,13	7	111,22	7	100,22	7	107,89	7	107,92	7
Португалія	102,64	8	86,12	8	76,24	9	86,56	9	86,43	9
Україна	87,71	9	82,70	9	79,16	8	90,51	8	99,20	8

Джерело: складено на основі даних [10].

Динаміка прямих іноземних інвестицій у 2018–2022 рр., млрд дол. США

Країна	Рік									
	2022	Ранг	2021	Ранг	2020	Ранг	2019	Ранг	2018	Ранг
США	351,563	1	448,324	1	148,912	3	314,744	1	214,715	2
Китай	180,167	2	344,075	2	253,096	1	187,170	2	235,365	1
Сінгапур	140,844	3	138,544	3	78,448	6	105,293	3	81,161	5
Гонконг	120,952	4	137,191	4	117,452	5	58,299	6	97,036	4
Франція	96,242	5	88,428	6	14,725	17	53,499	7	77,493	7
Бразилія	91,502	6	46,439	9	37,786	9	69,174	5	78,163	6
Австралія	67,119	7	24,835	15	15,307	16	38,959	11	60,686	8
Канада	53,306	8	64,727	7	30,385	12	48,942	9	42,604	11
Індія	49,916	9	44,727	10	64,362	7	50,611	8	42,117	12
Швеція	49,281	10	52,478	8	18,905	15	16,517	18	-1,369	28
Японія	47,522	11	34,669	13	62,585	8	39,961	10	25,289	14
Німеччина	47,375	12	95,904	5	160,801	2	73,974	4	166,916	3
Велика Британія	44,127	13	5,922	25	132,476	4	19,791	16	-25,055	30
Мексика	38,588	14	33,467	14	31,508	11	29,896	13	37,853	13
Іспанія	38,488	15	43,909	11	36,630	10	25,881	14	58,626	9
Польща	34,995	16	37,113	12	19,151	14	17,619	17	19,204	15
Італія	31,228	17	18,912	19	-22,091	30	31,185	12	44,250	10
Данія	28,132	18	13,191	21	1,177	23	-3,802	31	8,764	18
Швейцарія	27,707	19	-134,263	31	-242,168	31	8,775	22	-160,388	31
Індонезія	21,652	20	21,213	18	19,175	13	24,994	15	18,910	16
Чилі	20,865	21	15,933	20	11,447	18	13,579	20	7,943	19
Південна Корея	17,996	22	22,06	17	8,765	19	9,634	21	12,183	17
Румунія	11,883	23	11,738	22	3,602	21	7,365	23	7,344	20
Нова Зеландія	7,828	24	4,539	26	4,135	20	2,916	26	2,516	23
Фінляндія	7,300	25	23,869	16	-2,488	29	15,612	19	-10,572	29
Греція	6,846	26	6,132	24	3,306	22	5,000	25	4,025	22
Судан	0,578	27	0,523	27	0,717	25	0,825	27	1,136	24
Україна	0,538	28	7,954	23	0,304	26	5,796	24	4,975	21
Парагвай	0,474	29	0,207	30	0,952	24	0,402	29	0,218	27
Руанда	0,399	30	0,212	29	0,153	28	0,263	30	0,366	26
Ямайка	0,319	31	0,321	28	0,265	27	0,665	28	0,775	25

Джерело: складено на основі даних [12].

Розвиток економіки вражень має спиратися на продукування та провадження інновацій. Інноваційність включає не лише наявність і використання наукоємних виробництв, але й розвиток творчих (креативних) індустрій як стійких практик взаємодії творчості та комерції.

Й. Шумпетер [15] розглядав інновації як провідні причини збою звичайного ритму перебігу економічного розвитку, тобто як зрушення рутинного статичного порядку. Аналізуючи мотиви поведінки

підприємця, що використовує інновації, він серед інших виділяє групу мотивів, яка пов'язана з радістю творчості. Ця група стає визначальним моментом поведінки підприємця – виробника товарів та послуг. Виробник може відчувати позитивні враження: радість від творчої діяльності, яка забезпечує зміни у веденні бізнесу. Разом із тим, не менш важливим спонукальним мотивом є одержання економічної вигоди. Наведені міркування підтверджують думку, що економіка вражень має охоплювати всі процеси

Рівень безробіття населення у 2018–2022 рр., %

Країна	Рік									
	2022	Ранг	2021	Ранг	2020	Ранг	2019	Ранг	2018	Ранг
Південна Африка	29,81	27	28,77	27	24,34	25	25,54	26	24,22	25
Джибуті	27,93	26	27,95	26	28,05	27	26,32	27	26,15	26
Західний берег і Газа	25,72	25	26,39	25	25,89	26	25,34	25	26,26	27
Республіка Конго	21,80	24	22,24	24	22,52	24	20,61	23	20,64	23
Габон	21,47	23	21,84	23	21,73	23	20,70	24	20,75	24
Україна	21,1	22	9,83	11	9,48	10	8,19	9	8,80	9
Намібія	20,85	21	21,27	22	21,24	22	20,00	21	19,88	22
Ботсвана	20,68	19	21,16	21	21,02	21	20,09	22	19,84	21
Лівія	20,68	19	20,61	20	20,34	20	19,61	20	19,45	20
Сомалі	20,05	18	19,93	19	19,57	19	18,83	19	18,87	19
Судан	18,73	17	19,05	18	19,29	18	17,59	18	17,57	17
Лесото	18,04	16	18,29	17	18,46	17	16,88	17	16,92	16
Боснія	14,05	15	14,90	16	15,27	15	15,69	16	18,40	18
Іспанія	13,01	13	14,78	15	15,53	16	14,10	15	15,25	15
Руанда	13,01	13	13,32	14	13,01	14	12,43	14	12,10	13
Ліван	12,64	12	12,50	12	12,97	13	11,30	12	10,73	12
Вірменія	12,56	11	12,73	13	12,18	12	12,20	13	13,21	14
Італія	8,09	10	9,50	10	9,16	9	9,95	11	10,61	11
Франція	7,45	9	7,86	8	8,01	7	8,41	10	9,02	10
Швеція	7,36	8	8,72	9	8,29	8	6,83	8	6,36	6
Індія	7,33	7	7,71	7	10,20	11	6,51	7	7,65	8
Португалія	5,78	6	6,58	6	6,80	6	6,46	6	6,99	7
Нідерланди	3,54	5	4,21	4	3,82	3	3,38	4	3,83	4
Норвегія	3,17	4	4,37	5	4,42	5	3,69	5	3,80	3
Німеччина	2,99	3	3,57	3	3,86	4	3,14	2	3,38	2
Польща	2,60	2	3,36	2	3,16	2	3,28	3	3,85	5
Чеська Республіка	2,37	1	2,81	1	2,55	1	2,01	1	2,24	1

Джерело: складено на основі даних [13].

підприємницької діяльності на рівні внутрішнього середовища підприємств. Це створює умови для продукування економічної вигоди.

У роботі [16] наголошується, що певна господарська система починає продукувати вигоду, яка стає її визначальною характеристикою. Економічна вигода формується або за принципом еквівалентного обміну, або за принципом нееквівалентного обміну. Сутність принципу еквівалентного обміну з позицій класичної та неокласичної теорій визначається із застосуванням двох категорій: «витрати ресурсів» та «корисність» (ефективність, суб'єктивна цінність, дохідність) товару або послуги. Паритетна ціна розглядається як ціна продукту,

що дає можливість обмінювати будь-які види продукції через рух відповідних грошових потоків за їх фізичною чи реальною еквівалентністю [16].

Зміни ринкової ціни продукції, яку її виробник постачає на ринок, відбуваються в часі та економічному просторі залежно від обсягів платоспроможного попиту. Динаміка змін платоспроможного попиту на продукцію корелює з її ринковими цінами, що відображено в теорії життєвого циклу продукції або певного бізнесу загалом.

Залежно від типів ринків, де функціонують підприємства, вплив принципу еквівалентного обміну на встановлення в ході перемовин паритетної ціни зростає або зменшується. Отже, на мікроеко-

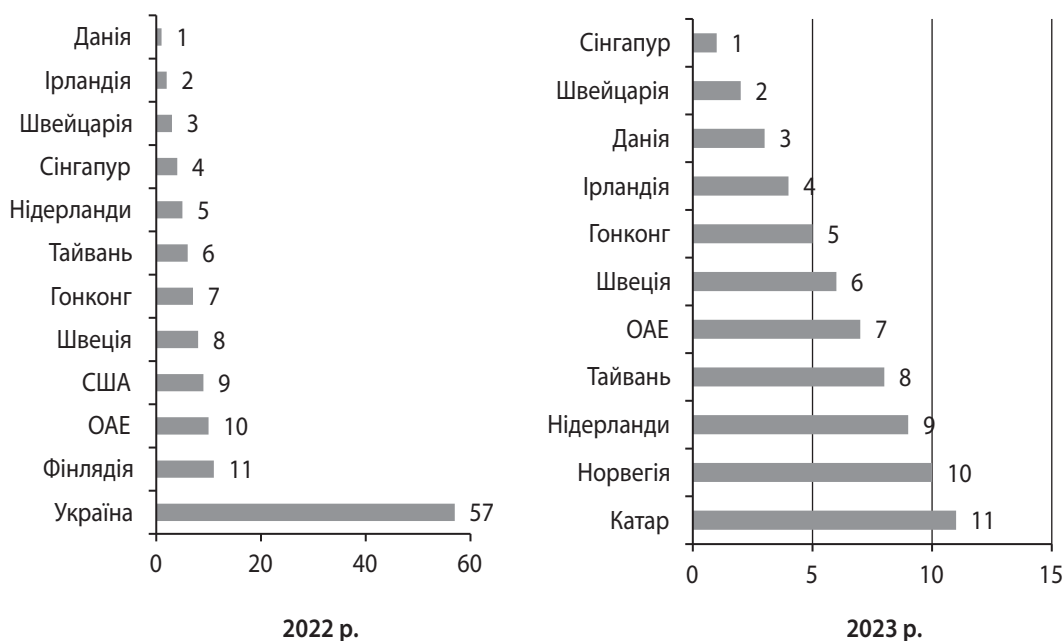
номічному рівні ціни на продукцію формуються з урахуванням особливостей типів ринків, а також з огляду на особливості окремих видів економічної діяльності та регіонів ведення бізнесу.

Принцип еквівалентного обміну залежно від типу ринку може порушуватися, якщо встановлена в ході перемовин продавця та покупця компромісна ціна перестає бути паритетною. Позитивний ефект непаритетної ціни продукції для її виробника полягає в отриманні додаткового грошового доходу, величина якого утворює можливість для залучення більших обсягів ресурсів. Внаслідок перетоку доходу з одного сектора економіки в інший додатковий економічний ефект одержують підприємства саме цього сектора економіки. До кола секторів економіки з позитивним ефектом ціноутворення традиційно відносять сектори з високим рівнем монополізації. На монопольних ринках діє так званий ефект «ножиці цін». Підприємства цих секторів у процесі реалізації продукції порушують принцип еквівалентного обміну, незалежно від бажань і прагнень споживачів. У країнах, що мають розвинену економіку, інституційне забезпечення підтримки конкуренції та зменшення впливу монополії є дуже потужним. На *рис. 3* наведено розподіл країн-лідерів за індексом глобальної конкурентоспроможності.

Як свідчать наведені дані, Україна значно поступається розвиненим країнам за рівнем конкурентоспроможності економіки, при цьому її місце погіршилося в рейтингу 2022 р. у порівнянні з

2021 р. на 8 позицій. Станом на червень 2024 р. дані щодо місця України в рейтингу за 2023 р. були відсутні, що може бути пов'язано з відсутністю багатьох показників, які беруть участь в рейтингуванні у відкритому доступі через воєнний стан у країні.

На відміну від розвинених країн світу в Україні ступень монополізації ринків вищий. Це негативно впливає на визначення паритетних цін на основі компромісу між продавцем і споживачем, а сфери непаритетного ціноутворення мають тенденцію до галузевого розширення, що в результаті негативно впливає на процес формування в країні конкурентного середовища та генерує ризики банкрутства підприємств і уповільнює впровадження відносин економіки вражень. Для подолання негативного впливу високого рівня монополізації багатьох ринків товарів і послуг в Україні необхідно підвищити ефективність інституційного забезпечення шляхом його вдосконалення та прийняття законодавчих актів, що регулюють процеси лобювання та зменшують вплив конкуренції. Тому прийняття нового та коригування чинного законодавства в Україні слід прискорити. Це дозволить створити інституційне забезпечення розвитку конкурентних ринків, знизити бар'єри входження на ринки збуту новим виробникам, поліпшити інвестиційний клімат країни загалом, що є надзвичайно важливим в її повоєнному відновленні та розвитку економіки вражень як перспективних економічних відносин для економічного розвитку.

Рис. 3. Розподіл країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності у 2022 та 2023 рр.

Джерело: сформовано за [16].

Дослідження показали, що позитивний ефект непаритетного ціноутворення виробниками на стадії формування постіндустріального суспільства спостерігається не тільки на традиційних монопольних ринках. Даний ефект використовують також підприємства, що мають високий рівень інноваційності. Це пояснюється тим, що в постіндустріальному суспільстві відбувається трансформація усталених причинно-наслідкових зв'язків між змінами попиту та цінами на продукцію. Як основні можна виділити такі причини зими попиту на продукцію на мікроекономічному рівні:

- ✦ зміни цін (зворотна залежність обсягів попиту від рівня цін);
- ✦ зміна чисельності покупців та їх смаків, традицій, моделей споживання;
- ✦ сезонність коливань обсягів споживання;
- ✦ зміна грошових доходів споживачів, що різним чином впливають на платоспроможний попит продуктів «вищої» та «нижчої» цінних категорій;
- ✦ зміни споживачьких очікувань (сталі тренди динаміки розвитку, цінові шоки, формування дефіциту на певні групи продукції тощо).

Наведені причини зміни попиту на ринках інноваційної продукції поступаються за силою свого впливу чинникам, що належать до сфери культурно-етичних, індивідуально-емоційних особливостей купівлі та споживання.

У даній роботі вже було визначено, що в розвинених країнах ЄС економічні системи еволюціонують від товарної до посттоварної організації виробництва, що відповідає змінам природи та структури національних економічних зв'язків та особливостей функціонування ринків.

При встановленні контрактної ціни продукції шляхом досягнення компромісу інтересів споживача та виробника беруться до уваги так звані неповні та повні ціни. Неповна ціна відображає витрати виробника, що залежать від умов виробництва, залучених ресурсів, технологій, продуктивності праці, менеджменту тощо. Повна ціна формується на підставі усвідомлення витрат споживача з урахуванням умов споживання, зокрема економії часу, корисності, додаткових переваг, потенційного задоволення, за яке споживач готовий заплатити додаткові кошти, щоб отримати бажані враження. Саме остання складова стає все більш дорогою та суттєвою за питомою вагою в цінах на продукцію. Отже, особливими складовими повної ціни інноваційної продукції, яку виробляють підприємства, що розвиваються в контексті економіки вражень, є ціна економічного часу та ціна

вражень – позитивних емоцій, які супроводжують її купівлю та споживання.

Економія витрат часу спонукає споживачів купувати більш дорогі продукти. Саме ціна економічного часу у країнах ЄС є одним із ключових чинників впливу на повну ціну товарів та послуг. В Україні рівень життя значно нижчий, тому матеріальні ресурси або вартість матеріальних благ більш суттєво впливає на формування повної ціни продукції. Як наслідок, можливості створення доданої вартості враженнями є більш обмеженою, ніж у країнах з розвинутою економікою. Але водночас – і більш привабливою на окремих сегментах ринку.

Ціна враження мотивує споживача придбати саме цю продукцію, оскільки процеси споживання асоціюються в нього або з певним позитивним досвідом, або з очікуваними заздалегідь позитивними відчуттями, або зі звільненням від набутих негативних емоцій і вражень із заміною їх позитивними. Отже, такий товар або послуга в сукупності з отриманими враженнями набуває особливої цінності для споживача, що погоджується платити більш високу ціну або надавати перевагу даній продукції серед її конкурентів. Відповідно, додана вартість продукції буде зростати, створюючи фінансову базу для подальшого розвитку та масштабування бізнесу.

Ціна вражень, як особлива складова повної ціни продукції, формується залежно від індивідуальних умов споживання за умови досягнення власного добробуту споживача, поліпшення якості його життя. Математично визначити ціну вражень на основі використання певних аналітичних залежностей дуже складно і потребує додаткових міждисциплінарних досліджень. Загалом актуалізація проблематики оцінки впливу додаткової економічної вигоди, що генерується враженнями, на розвиток підприємств пов'язана із визначенням актуальних тенденцій розвитку економіки та суспільства. Ці тенденції є логічним продовженням змін, набутих підприємствами в минулому. Впровадження масового споживання, поширення процесів глобалізації й одночасне дотримання культурної уніфікації споживання економічних благ, визначення суб'єктивної цінності цих благ створюють умови для поширення економіки вражень. У рамках економіки вражень формуються об'єктивні чинники отримання додаткової економічної вигоди завдяки позитивному ефекту непаритетного ціноутворення при формуванні повної ціни на товари та послуги.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз стану та основних економічних умов розвитку підприємств в умовах роз-

будови економіки вражень дозволив зробити такі висновки.

1. Сучасний етап розвитку світової економічної системи характеризується появою нових форм, механізмів, інструментів та умов конкурентної боротьби між продавцями продукції, що пов'язано із глобалізацією економічних потоків, більш легким входженням на зарубіжні ринки.

2. Однією з таких форм світової економічної системи є економіка вражень, яка спирається на специфічні міждисциплінарні методи та інструменти, спрямовані на формування, підвищення значущості та залучення вражень, емоцій, почуттів споживачів і партнерів у процеси купівлі, споживання та партнерських відносин.

3. Розвинені країни світу мають більш потужний потенціал для розвитку економіки вражень, при цьому вони і більше потребують її розвитку через загострення конкуренції між національними виробниками.

4. В Україні соціально-економічна ситуація до війни була достатньо сприятливою для розвитку економіки вражень, проте поступалася розвиненим країнам світу. Внаслідок війни ситуація значно погіршилася, тому в період повоєнного відновлення одним із загальнонаціональних пріоритетів має стати підвищення добробуту населення, зменшення безробіття та стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, активізація діяльності підприємств, що дозволить відновити засади для формування економіки вражень як найбільш привабливої моделі для активізації економічних і соціальних відносин, інноваційного розвитку, формування доданої вартості та прибутку підприємств в майбутньому та підвищення якості життя населення.

Напрями подальших досліджень полягають у дослідженні видів вражень, які доцільно продавати у споживачів і партнерів для розвитку підприємств та економіки вражень як майбутньої моделі економічних відносин у повоєнний період в Україні. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Війна знищила третину ВВП України. Як зараз виглядає економіка? *Економічна правда*. 04.05.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/weeklycharts/2023/05/4/699766/>
2. Юрчишин В. Чи є майбутнє в Україні: попередні підсумки 2023 та прогнози на 2024 рік. *mind*. 24.11.2023. URL: <https://mind.ua/openmind/20265870-chi-e-majbutne-v-ukrayini-poperedni-pidsumki-2023-ta-prognozi-na-2024-rik>
3. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» (zareєстровано за № 10000 від 15.09.2023 р.). Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698

4. Європейська Бізнес Асоціація. Дослідження. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytika/>
5. Beck U. *Risk Society, Towards a New Modernity*. London : Sage Publications, 1992. 264 p.
6. Чалюк Ю. О. Глобальний соціально-економічний розвиток в умовах VUCA, SPOD, DEST та BANI світу. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-21>
7. Скорік К. Структурні трансформації промислового сектора Європейського Союзу. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 3. С. 115–145. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2020.03.115>
8. Башнянин Г. І. Економічні ринкові системи: методологічні проблеми метрологічного аналізу. Львів : Ліра-Прес, 2018. 404 с.
9. O'Connor J. Creative Industries: A New Direction? *International Journal of Cultural Policy*. 2009. Vol. 15. Iss. 4. P. 387–402. DOI: <https://doi.org/10.1080/10286630903049920>
10. Trade to GDP Ratio by Country. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/trade-gdp-ratio>
11. GDP Per Capital by Country. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/gdp-per-capita>
12. Foreign Direct Investment by Country. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/foreign-direct-investment>
13. Unemployment Rate by Country. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/unemployment-rate>
14. Острікова Т. Економічні моделі майбутнього та ринки на 30 трильйонів доларів. Шість моделей розвитку економіки після пандемії коронавірусу та потенціал їх розвитку. *Економічна правда*. 26.08. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/coldumns/2020/08/26/664360/>
15. Schumpeter J. A. *The Analysis of Economic Change*. Literary Licensing, LLC, 2013. 22 p.
16. World Competitiveness. URL: <https://worldcompetitiveness.imd.org/>

REFERENCES

- Bashniansyn, H. I. *Ekonomichni rynkovi systemy: metodolohichni problemy metrolohichnoho analizu* [Economic Market Systems: Methodological Problems of Metrological Analysis]. Lviv: Liha-Pres, 2018.
- Beck, U. *Risk Society, Towards a New Modernity*. London: Sage Publications, 1992.
- Chaliuk, Yu. O. "Hlobalnyi sotsialno-ekonomichnyi rozvytok v umovakh VUCA, SPOD, DEST ta BANI svitu" [Global Socio-Economic Development in VUCA, SPOD, DEST and BANI World]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 36 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-21>
- "Foreign Direct Investment by Country". <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/foreign-direct-investment>

- "GDP Per Capital by Country". <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/gdp-per-capita>
- [Legal Act of Ukraine] (2023). https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698
- O'Connor, J. "Creative Industries: A New Direction?" *International Journal of Cultural Policy*, vol. 15, no. 4 (2009): 387-402.
DOI: <https://doi.org/10.1080/10286630903049920>
- Ostrikova, T. "Ekonomichni modeli maibutnyoho ta rynky na 30 trylioniv dolariv. Shist modelei rozvytku ekonomiky pislia pandemii koronavirusu ta potentsial yikh rozvytku" [Future Economic Models and \$30 Trillion Markets. Six Models of Economic Development after the Coronavirus Pandemic and Their Development Potential]. *Ekonomichna pravda*. August 26, 2020. <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/08/26/664360/>
- Schumpeter, J. A. *The Analysis of Economic Change*. Literary Licensing, LLC, 2013.
- Skorik, K. "Strukturni transformatsii promyslovoho sektora Yevropeiskoho Soiuzu" [Structural Transformations of the EU Industrial Sector]. *Ekonomika i prohnouzuvannia*, no. 3 (2020): 115-145.
DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2020.03.115>
- "Trade to GDP Ratio by Country". <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/trade-gdp-ratio>
- "Unemployment Rate by Country". <https://www.macrotrends.net/countries/ranking/unemployment-rate>
- "Viina znyshchyla tretynu VVP Ukrainy. Yak zaraz vyhlidaie ekonomika?" [The War Destroyed a Third of Ukraine's GDP. How Does the Economy Look Now?]. *Ekonomichna pravda*. May 04, 2023. <https://www.epravda.com.ua/weeklycharts/2023/05/4/699766/>
- World Competitiveness. <https://worldcompetitiveness.imd.org/>
- "Yevropeiska Biznes Asotsiatsiia. Doslidzhennia" [European Business Association. Research]. <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytika/>
- Yurchyshyn, V. "Chy ye maibutnie v Ukrainy: poperedni pidsumky 2023 ta prohnozy na 2024 rik" [Is There a Future in Ukraine: Preliminary Results for 2023 and Forecasts for 2024]. *mind*. November 24, 2023. <https://mind.ua/openmind/20265870-chi-e-majbutne-v-ukrayini-poperedni-pidsumki-2023-ta-prohnozi-na-2024-rik>